

ІСТОРІЯ І ТЕОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

УДК 378.096 (477.83)

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ-МІЖНАРОДНИКІВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ

Маркіян Мальський, Юрій Мороз

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Січових Стрільців, 19, м. Львів, Україна, 79000, тел. (032) 239-41-32,
e-mail: ird@franko.lviv.ua*

Розглянуто діяльність кафедри міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка щодо вдосконалення підготовки фахівців-міжнародників в умовах зміни міжнародної системи.

Ключові слова: фахівці-міжнародники, зміни міжнародної системи, навчальні дисципліни.

Поява на політичній карті світу у серпні 1991 р. незалежної України стала однією з найважливіших подій сучасності. Вже за перший рік після проголошення Україною незалежності її визнала 131 держава світу. За цей же час зі 104-ма з них було встановлено дипломатичні відносини. Розпочався процес відкриття дипломатичних представництв та консульств України за кордоном, розширення участі нашої держави в діяльності міжнародних організацій, приєднання до важливих багатосторонніх угод. Українські урядові органи та відомства встановлювали контакти з аналогічними установами за кордоном. Від державних органів та організацій не відставали різноманітні недержавні об'єднання, а також органи регіонального та місцевого самоврядування. Особливо активними в налагодженні міжнародних контактів були українські бізнесові структури. Словом, потреба у фахівцях у сфері міжнародних відносин невідменно зростала і вимагала вирішення. Йшлося про необхідність підготовки кваліфікованих спеціалістів з міжнародних політичних та економічних відносин, а також міжнародного права. Відповіддю на цю потребу стало відкриття 1992 р. у Львівському національному університеті імені Івана Франка факультету міжнародних відносин.

Однією з провідних кафедр факультету стала кафедра міжнародних відносин і країнознавства (з 2001 року – кафедра міжнародних відносин і дипломатичної служби). Навчальні плани, а також програми основних навчальних дисциплін були складені на основі діючих планів і програм базового вишу в галузі міжнародних відносин – Українського інституту міжнародних відносин при Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка. Серед ключових навчальних курсів були «Історія України», «Всесвітня історія», «Історія

міжнародних відносин», «Історія дипломатії», «Теорія міжнародних відносин», «Зовнішня політика України», «Політична географія», «Країнознавство», «Дипломатична і консульська служба», «Дипломатичний протокол та етикет» та ін. Уже за кілька років дипломатичний корпус України, численні урядові структури, що здійснюють контакти із зарубіжними партнерами, а також органи державного управління в регіонах отримали кваліфіковане кадрове поповнення з числа випускників кафедри міжнародних відносин Львівського університету, які з того часу вносять свій вклад у реалізацію зовнішньополітичного курсу нашої держави. За ці роки Україна стала помітним учасником міжнародного життя, членом багатьох впливових міжнародних організацій, долучилася до розробки та реалізації важливих політичних ініціатив, спрямованих на розвиток міжнародного співробітництва, врегулювання ряду регіональних конфліктів, зміцнення безпеки.

Зазначимо, що вихід незалежної України на арену світової політики, її долучення до процесів глобального економічного, політичного та культурного розвитку співпав зі значними змінами в міжнародній системі. Незрівнянно зросла кількість учасників міжнародних відносин, у тому числі за рахунок впливових недержавних транснаціональних акторів. З'явилися нові чинники впливу на світову політику, яка стала більш заплутаною і мінливою. У багатьох учасників міжнародних відносин змінилися стратегічні пріоритети. Міждержавні контакти значно інтенсифікувалися і набули нових вимірів. Порівняно з попередньою біполярною епохою виникли нові вузли протиріч, що привело до змін ліній протистоянь і формування політичних союзів (не завжди юридично і структурно оформлених) доволі несподіваної конфігурації. Загалом сучасний суспільний розвиток, у тому числі міжнародне життя, відзначається безпрецедентним динамізмом, надзвичайною складністю і багатовимірністю. Отож, учасники світової політики дедалі частіше опиняються перед досі невідомими викликами, які необхідно адекватно оцінити і на які треба дати ефективну відповідь. Зрозуміло, що це вимагає високого професіоналізму дипломатів і всіх, хто працює у сфері міжнародних взаємин. Відповідно має підвищуватись і рівень підготовки кадрів таких фахівців.

Враховуючи вимоги часу, кафедра міжнародних відносин Львівського університету з кінця 90-х років вносила зміни у навчальні плани і поступово вводила нові актуальні навчальні курси у перелік дисциплін, що вивчають на спеціальності «Міжнародні відносини». Враховано, насамперед, зовнішньополітичні пріоритети України, її курс на розвиток співробітництва з міжнародними організаціями та провідними державами світу, участь у розв'язанні найгостріших проблем сучасності. Важливе місце зайняло також вивчення проблем глобального розвитку, міжнародної безпеки, особливостей зовнішньої політики держав світу, шляхів розв'язання існуючих міжнародних конфліктів та ін. Так у навчальних планах з'явилися курси «Україна в міжнародних організаціях», «Конфліктологія і теорія переговорів», «Європейський союз у міжнародних відносинах», «Європейська безпека», «Європейська політика та глобальний розвиток», «Інформаційно-аналітичне

забезпечення зовнішньої політики», «Теорія прийняття зовнішньополітичних рішень», «Зовнішня політика країн Європи», «Зовнішня політика країн Північної і Південної Америки», «Зовнішня політика країн Азії, Африки, Австралії та Океанії», «Зовнішня політика держав СНД». Введення нових курсів було здійснено, насамперед, за рахунок значного скорочення блоку історичних дисциплін.

Водночас (з 1999 р.) почав виходити «Вісник Львівського університету» Серія: Міжнародні відносини, де публікували результати наукових досліджень викладачів кафедри з перелічених вище напрямів. Вже за перших п'ять років вийшло десять випусків «Вісника».

Проте час висував усе нові і нові вимоги. ХХІ століття почалося з жахливої трагедії, коли в результаті найбільшої за всю історію терористичної акції загинули тисячі абсолютно безневинних людей (вересень 2001 р., Нью-Йорк). За ними були терористичні акти у Москві, Лондоні, Мадриді та в інших місцях. Важливо відзначити, що в деяких країнах такі акції отримали схвалення доволі широких екстремістських кіл, а де-не-де, навіть, на державному рівні. Ці події та реакція на них у різних країнах засвідчили складання геополітичної ситуації, дещо відмінної від постбіполярності 90-х років. Деякі дослідники називають її «новою біполярністю», протиставляючи відповідальні демократичні держави країнам з політичними режимами, здатними до безвідповідальних дій як всередині країни, так і на міжнародній арені. Причому до тих останніх можуть належати не лише політично нестійкі режими, схильні до неадекватних дій заради зміцнення свого становища, але й доволі стабільні, поведінку яких диктують певні ідеологічні переконання та ціннісні установки. Отже, йдеться про неоднорідність сучасного світу та пов'язані з цим проблеми. Відзначимо, що світ завжди був неоднорідним. Різними були рівні економічного розвитку, політичні устрої держав, ціннісні орієнтири культури та ідеології. Цивілізаційне різноманіття світу було незаперечним і загальновідомим фактом. Проте останнім часом у політиці набирає поширення тенденція наголошувати на відмінностях між цивілізаціями і, навіть, протиставляти одну іншій.

Значною мірою такому розвитку подій сприяє глобалізація. Цей об'єктивний і незворотній процес відбувається в умовах нерівних стартових можливостей його учасників, значної різниці в рівнях їхнього соціально-економічного і політичного розвитку, внаслідок чого з переваг глобалізації користають насамперед розвинуті країни Заходу. Відтак давно існуючий розрив між «багатими» і «бідними» країнами ще більше зростає, що сприяє накопиченню протестного потенціалу серед останніх. А накладання на вказані обставини ще й культурних, релігійних та ціннісних відмінностей виводять його на конфліктогенний рівень. До цього переліку варто додати також сформульовані нещодавно концепції «гуманітарної інтервенції» і «превентивної інтервенції», перші спроби практичної реалізації яких викликали негативну реакцію в багатьох регіонах світу і засвідчили появу серйозних (часом доволі небезпечних) новацій у сучасних міжнародних відносинах.

Зрозуміло, що готувати кваліфіковані кадри міжнародників неможливо без знання особливостей сучасних міжнародних відносин. Саме в цьому напрямі на кафедрі вдосконалювалися навчальні курси, насамперед базові – «Історія міжнародних відносин» і «Теорія міжнародних відносин». Крім того, розроблено і введено в навчальні плани нові курси – «Сучасні тенденції у міжнародних відносинах» і «Міжнародні системи і глобальний розвиток». У першому з них розглядають закономірності сучасної глобальної політики, проблеми інтернаціоналізації і транснаціоналізації міжнародних відносин, глобалізації міжнародних протиріч і міжнародних конфліктів. Значну увагу приділено особливостям сучасного міжнародного тероризму та проблемним аспектам боротьби з ним. В курсі розкривають також сюжети, пов'язані з процесами економізації міжнародних відносин, розвитку країн Півночі і Півдня та їхніми соціальними і політичними аспектами. Помітне місце займає проблематика вичерпування і розподілу природних ресурсів, боротьби за них, а також міжнародної політики у сфері охорони довкілля.

Актуальні проблеми функціонування та розвитку сучасної міжнародної системи розглядають у навчальному курсі «Міжнародні системи і глобальний розвиток». Зазначимо, що предметом аналізу тут є не лише глобальна, але й регіональні міжнародні системи з усіма їхніми особливостями. Особливу практичну значущість мають розділи, де розглядають напрями політичної стратегії розв'язання глобальних проблем. І вже зовсім «свіжими» є сюжети, присвячені проблемам цивілізаційної ідентифікації України та її місця в контексті розвитку світової культури (в широкому розумінні цього слова).

Загалом кафедра міжнародних відносин прагне якомога оперативніше і якнайшвидше впроваджувати у навчальний процес найновіші досягнення науки про міжнародні відносини. Про це, крім перелічених вище, свідчить також новий курс, включений до блоку українознавчих дисциплін – «Актуальні проблеми зовнішньої політики України та міжнародних відносин». Тут розглядають проблеми безпеки та роззброєння у зовнішній політиці України, її миротворчу діяльність, участь у роботі міжнародних організацій. Особливу увагу приділено євроінтеграційному напрямку зовнішньополітичного курсу нашої держави.

Важливо, що вказана вище проблематика превалює також у наукових дослідженнях викладачів кафедри та у підготовлених ними підручниках і навчальних посібниках. Тільки за останні десять років вийшло друком 9 монографій і 18 підручників та навчальних посібників працівників кафедри. Серед них особливе місце займає широко відомий в Україні підручник М. Мальського і М. Мацяха «Теорія міжнародних відносин», четверте видання якого вийшло 2011 року [2]. Активно використовують у навчальному процесі рекомендовані Міністерством освіти і науки України навчальні посібники «Зовнішня політика України» (автори О. Кучик, О. Заяць) [1], «Дипломатичний протокол та етикет» (автор О. Сагайдак) [4]. За цей же час вийшло також 19 випусків «Вісника» серії міжнародні відносини і розпочато видання нового збірника праць «Міжнародні відносини: теорія і практика» [3].

Важливим напрямом роботи кафедри завжди було проведення наукових конференцій з актуальних проблем міжнародних відносин та зовнішньої політики України, передусім – студентських наукових конференцій, семінарів і «круглих столів» з участю колег з багатьох університетів України та європейських країн. Організатором таких конференцій і «круглих столів» найчастіше виступає створений ще 1995 року Центр «Молода дипломатія», діяльність якого спрямована на поглиблення та розширення як теоретичних знань, так і практичних навичок роботи у міжнародному середовищі. Цій же меті підпорядкована і практика стажування студентів у Міністерстві закордонних справ України, комітетах Верховної Ради України, Представництві Міністерства закордонних справ України у Львові, управліннях міжнародних зв'язків обласної та міської державних адміністрацій, посольствах і консульствах України за кордоном. Частина студентів має змогу поглиблювати свої знання в університетах США, Великої Британії, Німеччини, Австрії, Польщі, Швеції, Канади, інших країн, а також у численних літніх школах за кордоном.

Поруч із виконанням основного завдання – підготовки фахівців у галузі міжнародних відносин – кафедра наполегливо працює над нарощуванням свого наукового потенціалу, готуючи молодих викладачів, кадри вищої кваліфікації. Зокрема, 2004 р. було створено Спеціалізовану Вчену раду з захисту кандидатських дисертацій за спеціальністю «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку». З того часу на Раді захищено 25 дисертацій, переважно випускниками кафедри, які відтепер на більш високому рівні продовжують свою наукову та викладацьку діяльність. Удосконалення підготовки фахівців у галузі міжнародних відносин залишається першочерговим пріоритетом кафедри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Кучик О.* Зовнішня політика України : навч. посібник / Кучик О., Заяць О. – К. : Знання, 2010. – 572 с.
2. *Мальський М.* Теорія міжнародних відносин – 4-те вид., перероб. і доп. ЛНУ ім. І. Франка / Мальський М., Мацяк М. – К. : Знання, 2011. – 406 с.
3. Міжнародні відносини: теорія і практика : зб. наук. праць. – Вип. 1. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2011.
4. *Сагайдак О.* Дипломатичний протокол та етикет / Сагайдак О. – К. : Знання, 2010. – 398 с.

Стаття надійшла до редколегії 25.10.2011 р.

Прийнята до друку 05.05.2012 р.

**TRAINING PROCESS OF SPECIALISTS IN INTERNATIONAL
RELATIONS IN A TRANSFORMING INTERNATIONAL SYSTEM****Markian Malsky, Yuriy Moroz***Ivan Franko National University of Lviv,
Sichovyh Striltsiv St., 19, Lviv, Ukraine, 79000, tel. (032) 239-41-32,
e-mail: ird@franko.lviv.ua*

The article reveals an activity of the Department of international relations of the Ivan Franko Lviv National University on the improvement of training process of specialists in international relations in a transforming international system.

Key words: specialists in international relations, transformation of the international system, teaching courses.

**ПОДГОТОВКА СПЕЦИАЛИСТОВ-МЕЖДУНАРОДНИКОВ
В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИИ МЕЖДУНАРОДНОЙ СИСТЕМЫ****Маркіян Мальський, Юрій Мороз***Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Сичевых Стрильцов, 19, г. Львов, Украина, 79000, тел. (032) 239-41-32,
e-mail: ird@franko.lviv.ua*

Рассмотрена деятельность кафедры международных отношений Львовского национального университета имени Ивана Франко по усовершенствованию подготовки специалистов-международников в условиях трансформации международной системы.

Ключевые слова: специалисты-международники, трансформация международной системы, учебные дисциплины.